

RAZNO

15. Abram Lučka: Gibljivost in stiki prebivalcev v vasi Boršt in Zabrežec pri Trstu. P. Tipkopolis. 22 str., priloge.
16. Hegeduš Boris: O duhovni kulturi prekmurskih Slovencev. D. Tipkopolis. 83 str.
17. Knific Vladimir: Varstvo etnoloških nepremičnih spomenikov. D. Tipkopolis. 31 str., priloge.
18. Lamut Branimir: Substratne prvine materialne kulture na ozemlju Slovenije, jadranske obale in dinarskega gorstva. S. Tipkopolis. 26 str.
19. Miklavčič Inga: Etnološko delo na zavodu za spomeniško varstvo. S. Tipkopolis. 30 str.
20. Petek Tone: Način življenja v Podvolovlju nekoč in danes. (Poskus monografije). D. Tipkopolis. 126 str.
21. Počkar Ivanka: Vpliv demografskih, socialnih in gospodarskih činiteljev na gibanje prebivalcev in prometno transportne razmere v Planini pod Golico. D. Tipkopolis. 112 str., priloge.
22. Vuk Vili: Kulturne spremembe v obmestju. Etnologija vasi Miklavž na Dravskem polju. D. Tipkopolis. 87 str.

Duša Krnel — Umek

poročila, novice

ZASILNA BIVALIŠČA NA TOLMINSKEM IN GORIŠKEM PO MAJSKEM POTRESU 1976

Po potresu, 6. maja 1976, so okolico krajev v tolminski in novogoriški občini obdala naselja začasnih bivališč, ki so jih v strahu pred novimi potresnimi sunki postavili prebivalci sami, ali krajevne skupnosti s širšo družbeno pomočjo. Po novih potresnih sunkih sredi septembra istega leta so nekateri prebivalci huje poškodovanih naselij še vedno živeli v stanovanjskih prikolicah. Za prvimi, zasilnimi bivališči, ki so predmet naše obravnave pa počasi izginjajo sledovi.

Gre za tisto „gradbeno“ dejavnost po potresu, ki je znala z uporabo najpreprostejšega priročnega gradiva in z domiselnostjo dajati zasilno zavetje za krajši čas. V teh improviziranih zakloniščih, prenočiščih gledamo problematiko ljudske kulture, ki spada v širše etnološko preučevanje začasnih bivališč, doslej obravnavane v okviru pastirske, gozdarske, lovske in ribiške kulture.

V tipološki razvrstitvi pregledanih zasilnih bivališč postavljamo na prvo mesto nočevanja med stanovanjskimi predmeti, ki so bila v paniki prinesena na prosto. To so preprosta ležišča na zemlji, odeje, prtljaga, torbe, dežniki, stoli, kmalu pa že polivinilne ponjave, ki jih zlasti v vinogradniških krajih ne manjka. Po prvem potresnem dnevu pa se je razmišljanje o trdnem zasilnem bivališču kazalo v dveh oblikah.

Prizadeti so uredili bivališča v varnejših prostorih, kot so: vozila, garaže, delavnice, tople grede, kuruzniki, lope in salonitne cevi ali pa so zgradili preprosta bivališča (zavetišča) po lastni zamisli z uporabo priročnih materialov, kot so: les, polivinil, pločevina, salonit, platno.

Zlasti druga omenjena vrsta „ljudske arhitekture“ kaže, da so tudi v težkih trenutkih, ki jih prinese

katastrofa, ljudje sposobni ustvarjalno delovati. Posežejo v zakladnico lastnih idej ali pa se spomnijo že pozabljenega znanja (npr. vojaških, lovskih ali taborniških veščin). Beli polivinili, ki so pokrili tolminsko in del novogoriške občine, so se v kratkem po potresu zanimivo, impresivno vključili v pokrajino in jo za kratek čas popolnoma spremenili. Funkcionalne prozorne (transparentne) gradnje se na čuden način ujemajo s pokrajino v nenavadni estetiki. Druga stran ljudske gradbene ustvarjalnosti po potresu pa je gotovo njeno univerzalno izhodišče: V podobnih razmerah bi povsod po svetu prišlo do podobnih rešitev. Najpreprostejša tolminska zavetišča spominjajo na primer (po obliki, ne po gradivu) na vremenska zaklonišča neevropskih ljudstev. Znano je, da so po ljubljanskem katastrofalnem potresu leta 1895 potresniki spali v kadeh, podobno kot letos naši Kambrežani v salonitnih ceveh. Tudi na Kitajskem so si nekateri po avgustovskih potresih poiskali začasno zavetje v velikih ceveh, kot pripovedujejo agencijska poročila.

V celoti se zasilna bivališča, ki smo jih srečevali na Tolminskem in Goriškem, po domiselnosti in po gradivu, iz katerih so sestavljena, razlikujejo med seboj. Na njihovo obliko in razsežnost pa vpliva tudi stopnja potresne ogroženosti. Na huje poškodovanih področjih, na primer v Breginjskem kotu, so zasilna bivališča natančneje, trdneje izdelana, njihova oprema je večja, preseljeno je celo stanovanje s kuhinjo vred. Na perifernih potresnih področjih so služila zasilna bivališča večinoma le za spanje. Večja začasnost je vplivala na večjo stopnjo improvizacije.

Mesec dni po majskem potresu je Goriški muzej iz Nove Gorice pripravil razstavo o zasilnih popotresnih bivališčih. Namen razstave je bil, da se ohrani spomin na potres z dokumentiranjem domislenega in ustvarjalnega premagovanja potresnih posledic. Začasna bivališča po potresu nam kažejo, da iz širše dimenzije naravne nesreče izstopa stalna ljudska ustvarjalnost, ki je najboljše zagotovilo za obnovo potresnih območij.

Naško Križnar

SREČANJE ZGODOVINARJEV, GEOGRAFOV, ARHEOLOGOV IN ETNOLOGOV OB ODKRITJU SPO-MENIKA SIMONU RUTARJU V TOLMINU (9.—10. oktober 1976)

V počastitev spomina našega zaslužnega zgodovinarja in geografa Simona Rutarja je Goriški muzej ob 125-letnici njegovega rojstva sklenil odkriti v Tolminu Rutarjev doprski kip. Ob tej priliki je bilo organizirano tudi dvodnevno srečanje, na katerem je bilo — s stališča zgodovinarjev, geografov, arheologov in etnologov ocenjeno Rutarjevo mnogostransko delovanje.

Simon Rutar se je rodil 1. 1851 v Krnu pri Tominu. Študiral je na filozofski fakulteti v Gradcu, kjer so bili med njegovimi učitelji Josip Weiss, Franc Krones, geograf Anton Wolf. Zanimanje za etnologijo se je v njem vzbudilo predvsem pod vplivom slavista Gregorje Kreke in Davorina Trstenjaka, ki se je veliko ukvarjal z jezikoslovjem in je bil zagovornik raznih utopičnih teorij (skušal je npr. odkriti sledove Slovanov že v keltski dobi). Diplomiral je leta 1877 iz zgodovine in zemljepisa kot glavnih in iz nemščine kot stranskega predmeta. Nato je postal profesor na gimnaziji v Gorici. Kasneje je služboval tudi v Kotoru in Splitu, zato je nekaj njegovih del posvečenih zgodovini Dalmacije. Umril je tragične smrti v Ljubljani dne 3. maja 1903.

Profesor Simon Rutar je kljub kratkemu življenju opravil obsežno in pomembno delo. Poleg samostojnih monografij (prva Rutarjeva knjiga je bila obsežna Zgodovina Tolminskega) je pisal v razne časopise in revije, domače in tuje, v slovenskem, srbohrvaškem, nemškem in italijanskem jeziku. Soustvarjal je slovensko

starinoslovje in nam podal slovensko starinoslovsko terminologijo. V svojem času, to se pravi v obdobju, ki je živel v duhu narodnega prebujenja, je veljal za pomembnega strokovnjaka, čigar glas je segal tudi preko meja slovenske zemlje. Zgodovina, geografija, arheologija in etnologija se v njegovih spisih lepo dopolnjujejo.

Predavanja in končna diskusija so bila na programu prvi dan tolminskega srečanja, v soboto 9. oktobra. Prvotno je bilo srečanje predvideno v Novi Gorici, toda zaradi potresa, ki je močno poškodoval grad Kromberk, je bil sestanek prenešen v dom JLA v Tolminu. Predavanja so bila dopoldne in popoldne. Delo Simona Rutarja so ocenili prof. Bogo Grafenauer z zgodovinskega, dr. Valter Bohinc z geografskega in dr. Jaro Šašel z arheološkega stališča. Dr. Željko Rapanić, direktor splitskega muzeja, je imel predavanje o Rutarjevem službovanju v Dalmaciji. Za etnologe najbolj zanimivo predavanje je imel dr. Milko Matičetov, ki je poudaril, da bi bilo pri določanju Rutarjevega mesta v slovenski etnologiji treba najprej spoznati njegovo zapuščino in neobjavljeno arhivsko gradivo, kjer so zbrani številni pregovori, zgodbe in ljudske pesmi, rokopisi o imenoslovju, raznih jezikovnih vprašanjih, ljudskem jeziku in izrazih. Vse to rokopisno gradivo, ki je pomešano z različnimi zapiski o predavnih, geografskih podatkih in kartami, pa tudi čisto navadnimi povabili, hrani danes rokopisni oddelk v NUK. Ker kaže, da bo ta material še dolgo neobdelan, bi bilo nujno, kot je dejal dr. Matičetov, da bi NUK uredil kartoteko, še bolje pa bi bilo, če bi to napravil nekdo, ki se spozna na Tolminsko. Med njegovimi objavljenimi članki, ki so pomembni za naše narodopisje, samo nekaj primerov: Kralj Matjaž v slovenskih narodnih pesmih in pripovedkah, Slovenske pripovedi o morju, Slovenske pripovedi o jezerih, Knez Pes—Marko, Ocena Scheiniggovih Narodnih pesmi koroških Slovencev... Predavanje je dr. Matičetov končal z izvirno ljudsko pravljico, Kako je bog ustvaril ženo iz pasjega repa, ki jo je Simon Rutar zapisal na nekem svojem popotovanju po Goriškem.

Zadnji je imel predavanje prof. Branko Marušič, ravnatelj goriškega muzeja in organizator tega srečanja. Sledila je še krajša diskusija.

Pred popoldanskimi predavanji smo si lahko ogledali razstavo, kjer so bila predstavljena številna Rutarjeva dela. V tolminskem muzeju pa smo bili prijetno presenečeni nad zbirko, ki jo vodi Marija Rutarjeva.

Drugi dan, v nedeljo 10. oktobra je bil namenjen odkritju spomenika Simona Rutarja, ki ga je naredil goriški kipar Rafael Nemeč in nadvse posrečenemu izletu v Baško grapo in Rut.

Vsa predavanja bodo objavljena v prihodnji številki Goriškega letnika.

Monika Šašel

(... ki sta bili zasnovani s stališča folkloristike) VV, ki pa je (še) kasneje spoznal, da ne sodita med druge in da je zato bila potrebna nova. Vsi, ki so sodelovali pri izdelavi vprašalnic, se morda še spominjajo, da smo na prvem delovnem sestanku (o tem bržkone govori zapisnik s prvega sestanka) pregledali, poleg drugih, tudi tri vprašalnice: V. Vodušek, Petje—pevci—pesmi, J. Strajnar, Ljudska glasbila—godci—godčevstvo, M. Ramovš, Ljudski plesi. Takrat so nekateri kolegi imeli pripombe in predlagali dopolnila k naštetim vprašalnicam, ki smo jih avtorji tudi upoštevali. Manjkal pa je uvod. Skupen dogovor vseh treh avtorjev (VV, JS, MR) je bil, da naj bi VV napisal enoten uvod k vsem trem vprašalnicam. Ta uvod se je dolgo rojeval. Rodil pa se ni samo uvod, temveč nova, združena vprašalnica (43.—44.) z naslovom Glasba. Ne vem, če je še kje navada, da lahko član uredniškega odbora samovoljno izloči že sprejeto vprašalnico in napiše novo ne da bi avtorju „odklonjene“ (?) vprašalnice kdaj vsaj z besedico to omenil in utemeljil! Resnici na ljubo moram zapisati, da mi je avtor nove vprašalnice, na moje vprašanje kdaj bodo izšle naše vprašalnice, pokazal 14. marca 1977 svojo, če bi morda imel kakšno pripombo. Takrat je bil X. zvezek že v tisku! Vprašalnice smo torej spoznali šele, ko je bila že natisnjena, medtem ko smo o vseh drugih skupno razpravljali na delovnih sestankih vseh sodelavcev. Toliko v pojasnilo k opombi pri vprašalnici 43.—44. Glasba, avtorja V. Voduška. O novi vprašalnici, ki ni... zasnovana s stališča folkloristike... pa samo to: za glasbo ima vsega skupaj 50 vprašanj (Petje doma, v družbi —8; Pevski zbori —10; Instrumentalna igra —9; Godba na pihala —5; Novejši polpoklicni ansambli —4; Poslušanje in vrednotenje glasbe —14), medtem ko jih isti avtor „spravi skupaj“ 81 za Vrtnarstvo in 77 za Sadjarstvo!

Julijan Strajnar

polemika

OPOMBA K OPOMBI

Sredi aprila je izšel X. zvezek vprašalnic (Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Vprašalnice X. Ljubljana 1977), ki vsebuje vprašalnice od zaporedne številke 40 do 46. Med njimi je 43.—44. Glasba, avtor: Valens Vodušek, na zadnji strani vseh doslej izišlih zvezkov pa piše 43. Petje—pevci—pesmi in 44. Ljudska glasbila—godci—godčevstvo. Za pojasnilo je pod naslovom 43.—44. Glasba opomba (bržkone je avtor opombe VV in ne uredniški odbor?), kjer piše, citiram: „Ta vprašalnica nadomešča prvotno predloženi dve o petju, pevcih, pesmih in o ljudskih glasbilih, gocih, gočevstvu, ki sta bili zasnovani s stališča folkloristike in ki bosta objavljeni drugje.“ (Kje? Kdaj? Čemu?) To opombo lahko razumemo tako, da je bil avtor obeh omenjenih vprašalnic

PRIPOVEDI IZ BREGINJSKEGA KOTA

Kaku je Brgin nastau

Ti prvi so tel lip kri — dolinco, k jo vokov en vokov vobdajajo robi — vodkril Nadižuci, k so gledali prostor, kir b naredli planno.

Kar so pršli tle gor, jn je blo takoj taku lepu, de so kar takoj staje postavli en prgnali gor žvino. Blo pa je prec deleč, zatu so se dni kar za zmiran tle nasilili en redili dost dost žvine. Zazidali so vas, kar pa tle vokov ni blo majdnega patoka, vodo pa so nucali, so šli en vobrnili patok Bilo dou skuz vas. Prej je potok teku dou za Snažet, skuz Jamnik en se iztiku dou u Nadižo tan pr konfinu, k je blo konc brginskega sveta. Voda pa ni mogla takoj predrit en žej so se judi ustrašili, da jh zalije, en je ratalo jezaro. Molili so en Bug jh je uslišu en voda je predrla en se zlila buj nizko dou u Nadižo.

Seda so mil judi še vodo en vas se je buj n buj širila. Zmanjkalo jn je snažeti en so šli še ti za Brdo en tan u Płazih naredili planno.